

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

RUS VA O'ZBEK TILLARIDA DORI VOSITALARI FARMAKODINAMIKASINING LISONIY IFODALANISHI

Abdullayeva Shohidaxon Davronbekovna

*Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot Texnologiyalari universiteti
Urganch filiali o'qituvchisi dotsent, filologiya fanlari nomzodi*

Jabborova Yulduz Achilbekovna

*Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot Texnologiyalari universiteti
Urganch filiali o'qituvchisi*

Annotatsiya. *Verbal va neverbal aloqa vositalaridan bir vaqtning o'zida foydalanish suhbatdoshga ta'sir qilish uchun ma'lumotni belgilash, uni yanada ifodali va mazmunli qilish istagi bilan bog'liq. Neverbal aloqa vositalari muloqotning "ikkinchi reja" sida turishiga qaramay, ular ta'sir qilish funksiyasini yanada samaraliroq bajaradilar. «Lisoniy imkoniyatlar» dan tanlash asosidagina emas, balki tanlangan lisoniy vositani psixik, fiziologik, sof fizik, etnik, tabiiy va hokazo nolisoniy omillar bilan bog'lanishda qo'llagandagina erishish mumkin.*

Kalit so'zlar: *lisoniy vositani psixik, fiziologik, sof fizik, etnik, lisoniy omillar*

Kirish. Lisoniy va nolisoniy aloqa vositalarining o'zaro ta'sirini maqsadli o'rganish Rimda (e.a. II-I asrlarda) notiqlik san'ati bilan boshlanadi. Sitseron notiqlarning barcha his-tuyg'ulari uning yuzida aks etishi lozim, deb hisoblagan. E.a. I asrda notiqlik san'ati nazariyasi asoschisi Kvintilian imo-ishoralar, xatti-harakatlar, shuningdek, yelkalar, qo'llar va boshlarning harakati, suhbatdoshning nafasi va ovozini sozlash qoidalarini ishlab chiqdi. Bunda nafaqat notiqlik tajribasi, balki ritorikaning asoslari ham bo'lgan, ularning maxsus fan sifatida shakllanishi Qadimgi Yunonistonda V-IV asrlarda paydo bo'lgan. Verbal ham, neverbal ham aloqa vositalari o'z tabiatiga ko'ra aloqa qilishning asosiy – axborot, ekspressiv va pragmatik funksiyalarini bajaradi. Lisondan → nutqqa voqelanish jarayonining juda ko'p omillar bilan aloqadorligini, rang-barang bilim sohalari bilan bog'langanligini hisobga olgandagina ko'zlangan samaradorlikka erishish mumkin. Lisoniy va nolisoniy (milliy, ijtimoiy, ruhiy, sharoitiy, odatiy va h.) omillarning muloqot jarayonida birgalikda murakkab bir hodisa sifatida voqelanishi va muloqot jarayonida ma'lum bir informativ-ekspressiv funksiyani bajarishi tushuniladi. Nutqiy muloqot deganda - muloqot jarayonida lisoniy va nolisoniy vositalarning birgalikda, hamkorlikda ishlatilishi tushuniladi. Bu nutqiy muloqotning eng birinchi o'ziga xosligidir. So'zlovchi va tinglovchi o'rtasida til, ya'ni lisoniy umumiylikdan tashqari mulokotning nolisoniy omillardan foydalanishida ham umumiylik bo'lishi lozim. Ye.A.Petrovaning fikricha, muloqotning dastlabki 12 sekundida suhbatdoshlar 92 % ma'lumotlarni neverbal oladilar. Odamlar orasidagi munosabatlar to'g'risidagi asosiy ma'lumotlar esa, suhbatdoshlar tomonidan suhbatning dastlabki 20 daqiqasida birbirlariga yetkaziladi. Taxminan 1 mingga yaqin neverbal signallar mavjud

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

(A.Piz), ba'zi olimlarning fikriga ko'ra, bu raqam 3-5 mingga yetadi va individual signallarning bir nechta variantlari mavjud. L. Brosnaxanning so'zlariga ko'ra, taxminan mingta pozalar, 20 mingga yaqin yuz ifodalari mavjud. Muloqot jarayonida ularning roli ham juda katta. A.Piz amerikalik mutaxassislarining muloqotda lisoniy va nolisoniy ma'lumotlarning o'zaro bog'liqligi haqidagi fikrlarini beradi: prof. A. Meyerbian verbal ma'lumot 7 % ni, intonatsiya 38 % ni va noverbal signallar 55 % ni; prof. R. Berdvissl verbal ma'lumot 35 % ni va noverbal signallar 65 % ni tashkil etadi, deb ta'kidlashadi. Lisoniy va nolisoniy omillarning hamkorligi muvofiqlik ko'rinishida namoyon bo'ladi, nutqiy sistema tahlilida ulardan birortasining mavqeiga past nazar bilan qarash no'rin, bunda kompleks tahlil tamoyili ustuvorlik qiladi. «Nutqiy qurilmalarning strukturasi va ma'nosining aniq tavsifini kontekstual yoki, aniqroq aytganda, ushbu tuzilmalarning qo'llanishiga oid omillarga tayanmasdan turib bilishning imkoni yo'q». Inson xarakteri, o'y-xayoli, turmush tarzi uning nutqida va xattiharakatida ifodalanadi. Tuyg'ular – bu shaxsning o'z faoliyati va atrofdagi dunyo bilan munosabatlari jarayoni va natijalarini bevosita boshdan kechirish shaklida aks etadigan sub'ektiv psixologik holatlarning maxsus sinfi. Odamning atrofidagi dunyoni baholash ushbu jamiyat tomonidan qabul qilingan qiymat tizimiga asoslanadi. Ekspressiv harakatlar ma'lum bir haqiqiy funksiyani, ya'ni aloqa funksiyasini bajaradi. Ekspressiv harakatning ramziy ma'nosi aloqa sohasida ko'p yillik tajribani to'plash paytida yuzaga keladi. Ekspressiv harakatlarning shakli va turlari bizga tegishli bo'lgan ijtimoiy muhit tomonidan belgilanadi. Biz tez-tez bu yoki boshqa ifodali harakatni aniq qilamiz, chunki u ma'lum ma'noga ega. Bu reaksiya semantik aktga aylanib, ma'lum darajada nutqni almashtiradi. Noverbal aloqa ko'pincha go'zal nyuanslar bilan to'ldirilgan ko'rinish, tabassum, yuz o'ynash, imoishoralar, pozalar, harakatlar tiliga aylanadi, ularning yordami bilan biz jim bo'lganda ham bir-birimizga juda ko'p gapiramiz. Nolisoniy xatti-harakatlarning elementlari orasida belgilarning optik-kinetik tizimiga asoslangan ko'z bilan aloqa mavjud. E. Erikson ruslarda ko'zlarning o'ziga xos ekspressivligini, ularni “hissiy retseptorlar sifatida” ishlatilishini aytib o'tgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizova N. B. et al. Methods for Linguo-Culturological Interpretation of Phraseological Units of the Russian and Uzbek Languages //Rivista Italiana di Filosofia Analitica Junior. – 2023. – T. 14. – №. 2. – C. 939-944.
2. Kholmanova M., Azizova N. PAREMIOLOGICAL UNITS (PROVERBS AND SAYINGS) AS A SOURCE OF LINGUISTIC AND CULTURAL INFORMATION //International Bulletin of Engineering and Technology.
3. Азизова Н. Б. Глобализация и проблемы развития языков и культур.(на примере узбекского языка) //GISAP. Philological sciences. – 2013. – №. 1. – С. 3-6

